

KUR'ÂN-I KERİM'İN ANLAŞILMASINDA İ'RÂB-BAĞLAM İLİŞKİSİ

Adil BOR^a

Öz

İlk günden itibaren Kur'ân-ı Kerim'in doğru anlaşılması hususunda birbirinden farklı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Rivâyet, dirâyet, fıkıh, kelâm ve işarî tefsirlerin yanında belâgat, nahiv ve i'râb ağırlıklı tefsirlerin de varlığına şahit olunmaktadır. Ancak çalışmamıza konu edindiğimiz Kur'ân'ın edebi yönüne ağırlık veren bir kısım tefsir ve İ'râbu'l-Kur'ân kitaplarında bir âyette yer alan kelime veya cümle ile ilgili birbirinden farklı i'râb vecihlerinden ve bunları oluşturan âmillerden bahsedilmesine rağmen doğru olan i'râb vechinin ve âmilin tespitinde önemli bir etkinliğe sahip olan bağlamın üzerinde yeteri kadar durulmamıştır. Bundan dolayı bu makalede, Kur'ân-ı Kerim'in anlaşılmasında ve muhatap kitleye doğru takdim edilmesinde âyetlerin bağlamının etkinliğinin ve i'râbı meydana getiren âmilin, örnek âyetler üzerinden doğru bir şekilde tespit edilerek ortaya konulması hedeflenmiştir. Aynı şekilde bağlamla irtibatı olduğu anlaşılacak konuşmacının maksadının, dilbilgisi kurallarının, metinde gerçekleşen haziflerin, takdim ve te'hirlerin ve edatların, seçilen örnek âyetlerin i'râb vecihlerinden ve muhtemel âmillerden hangisinin doğru olduğu hususundaki etkileri irdelenmiştir. Buna bağlı olarak mananın anlaşılmasında i'râb mi etkindir yoksa anlam mı i'râbın ortaya çıkarılmasında etkin olduğu konusu tartışılmıştır. Ayrıca klasik ve çağdaş kaynaklardan i'râb ve bağlamla ilişkili verileri elde etme, bu verilerin analizlerini yaparak bir sonuca varma şeklinde takip edilen yöntem neticesinde, bağlamın i'râbın ve âmilin tayin edilmesinde etkin olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Tefsîr, Kur'ân-ı Kerîm, İ'râb, Bağlam, Maksat.

THE RELATIONSHIP BETWEEN İ'RAB AND CONTEXT IN THE INTERPRETATION OF THE QUR'AN

Different studies have been conducted from an early period onwards for the correct understanding of the Quran. In addition to riwayat (narration-based),

^a Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, adilbor@hotmail.com

dirayah (opinion-based), fiqh-oriented, kalam-oriented, and ishaari tafsirs, there were tafsirs that focused on issues of balaghah (eloquence of the Quran), grammar, and i'rab. However, some of the literary-oriented tafsirs and i'rab oriented tafsirs that are examined in the present study failed to pay sufficient attention to context, which plays an important role in identifying the correct version of i'rab and the corresponding operator ('amil), even though they discussed the different grammatically possible i'rab versions and the operators that would give rise to them. Therefore, the present study aims to demonstrate the important role played by the context and the operator responsible for a specific i'rab version in achieving and presenting a correct understanding of the Quran, by focusing on sample verses. The study also examines other textual elements related to the context -such as the intent of the speaker, rules of grammar, particles, and omitting, postponing or moving forward parts of the text-, and the role they play in selecting from among the multiple grammatically possible operators and identifying the correct version of i'rab. It also discusses whether i'rab comes first and gives rise to meaning, or vice versa. Following a methodology based on collecting data on i'rab and context from classical and contemporary sources and making inferences based on an analysis of these data, the study concludes that context plays a critical role in identifying the correct operator and thus i'rab.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm, hidâyet kitabıdır. İhtiva ettiği insanî ve ahlâkî değerleriyle dünyada erdemli bir yaşantıyı ve ahirette ebedî mutluluğu vadetmektedir. Ancak bunların gerçekleşebilmesi için Kur'ânî değerlerin, insanın gücü nispetinde, doğru anlaşılması ve yaşanması gerekmektedir. Aksi takdirde insanın mutluluğu (saadet) için indirilen Kur'ân, onun mutsuzluğuna (şakâvet) da sebep olabilir. Kur'ân'ın ilk muhatabı olan sahabe nesli, Kur'ân-ı Kerîm'i doğru anlama ve yaşama hususunda bizden daha çok imkân sahibiydiler. Çünkü onlar, bir sorun yaşadıklarında doğrudan Hz. Peygamber'e müracaat ederek sorunlarını çözebiliyorlardı. Örneğin, Kur'ân kıraatıyla ilgili bir hususta tartışan Hişam b. Hakîm ile Hz. Ömer, durumu hemen Hz. Peygamber'e bildirmişler ve O da her ikisini dinledikten sonra okuma şekillerinin doğru olduğunu beyan etmiş ve böylece sorun çözülmüştür.

Kur'ân-ı Kerîm'in, Allah'ın kelâmı oluşundan ve insanlara rehberlik etme misyonundan dolayı, sahabe neslinden itibaren doğru anlaşılmasıyla

İlgili çalışmalar yapılmıştır. İlk aşamada, Kur'ân'ın yanlış anlaşılmasını önlemek maksadıyla Kur'ân'a hareketler konulmuştur. Kur'ân'ın tefsiriyle ilgili rivâyetlerin bir araya getirilip muhafaza edilmesinin yanında, Kur'ân'ın dilbilgisel yapısıyla ilgili nahiv, sarf, belagat, i'râbu'l-Kur'ân ve kelimelerinin sözlük anlamlarının tespiti yönünde çalışmalar gerçekleşti. İkinci asrın başlarından itibaren ortaya çıkmaya başlayan i'râbu'l-Kur'ân türü edebî tefsir çalışmaları da bu çabaların bir sonucudur. Ancak Kur'ân'ın doğru anlaşılması maksadıyla ortaya çıkan ve konunun anlaşılması için yeterli miktarda incelenen i'râbu'l-Kur'ân ve tefsir türü kitaplardan Kur'ân'da yer alan bazı kelime ve cümleler ile ilgili birden fazla i'râb vechinin zikredildiği ve genelde bu vechiler arasında bir tercihe gidilmediği görülmektedir. Bu i'râb vechileri, Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması hususunda zaman zaman zihinsel karışıklığa sebebiyet vermesine rağmen çoğu zaman bu vechilerin arasında bir tercihte bulunulmamakta ve söz konusu zihin karışıklığını giderebilecek bazı kurallar ortaya konulmadığı söylene abartı sayılmaz. Bu durumda doğal olarak acaba söz konusu i'râb vechilerinden birinin diğerine tercih edilmesinde bir karine veya delil var mıdır? Başka bir ifadeyle cümlede yer alan kelimelerin i'râbını veya i'râbı meydana getiren âmili tespit ederken dil kuralları ve bağlam gibi karinelerin bir rolü var mıdır, gibi bir takım sorular akla gelebilir. Ancak genel anlamda dilsel karinelere bahsedilmesine rağmen, bağlam karinesi üzerinde gerektiği kadar durulduğunu söylemek zordur.

Yapılan kaynak araştırmasında lafız-mana ilişkisinde i'râbın ve âmilin tespitinde bağlamın rolü ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle Kur'ân'daki kelimelerin i'râbının ve âmilin tayininde bağlamın etkisi, araştırmamızın ana konusu olarak belirlendi. Konunun işlenmesinde yöntem olarak öncelikle farklı vechilerle i'râb edilen bazı âyetlerin tespiti yapılacaktır. Daha sonra konunun anlaşılması için ihtiyaç duyulduğu kadar i'râbu'l-Kur'ân ve tefsir kitaplarından söz konusu âyetlerde zikredilen i'râb vechilerinden sibâk-siyâka uygun olanı tercih edilecektir. En önemlisi Kur'ân-ı Kerîm'in doğru tefsir edilmesinde i'râb-anlam ilişkisinde bağlamın etkisinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

A. İ'râb-Anlam İlişkisi

İ'râb , bir şeyi ortaya çıkarmak,¹ beyan etmek, net bir şekilde ortaya çıkmak ve otların yenmesi neticesinde meydana gelen hastalığı tedavi etmek

¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, thk. Emîn Muhammed Abdulvehhâb (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî: 1997), 9: 134.

anlamlarına gelmektedir.² Terim olarak i'râb, İbn Cinnî'nin de (ö.392/1002) belirttiği gibi, lafızlar ile manayı ortaya koymaktır.³ Başka bir deyiş ile i'râb, cümlelerin muhtevasını, konuşmacının maksadını ortaya koymada ve bir cümlelerin dilsel açıdan doğru olup olmadığını belirtmek hususunda önemli bir kıstastır.⁴ Dolayısıyla i'râb, bir ismin, cümlede, fâil, meful veya muzâfun ileyih olduğunu ortaya koyan önemli bir göstergedir şeklinde⁵ tanımlanabilir. Yapılan bu açıklamalardan da anlaşılıyor ki, i'râb, manaya delalet eden ve cümlelerin yanlış anlaşılmasını önleyen en güçlü karinelere biridir.⁶ İ'râbın bu özelliğinden olmalı ki bir kısım nahivciler, i'râbı, nahiv ilmiyle özdeşleştirmişlerdir.⁷ Ancak belirtmek gerekir ki, nahiv ile i'râbı aynı tutmak doğru değildir. Çünkü nahiv ilmi bir bütün olarak dil kurallarını ifade ederken, i'râb, bu kuralların cümle unsurlarını belirtmektedir. Dolayısıyla i'râb, dil kurallarının aynısı değil, onların bir sonucudur.⁸ “*İhyâu'n-Nahv*” kitabının sahibi İbrahim Mustafa (ö.1937) da bu hususa dikkat çekerek şunları söylemektedir: “Arapçanın temel özelliklerinden biri, mananın i'râb ile ortaya konulmasıdır. Buna göre cümlede sonu ötre (zamme) olan isim, münedün ileyih, esre (kesre) olan ise muzâfun ileyihdir.”⁹ Bütün bunlar, i'râbın, mananın ortaya konulmasında önemli bir karine olacağını göstermektedir.

İ'râbın manaya delalet ettiğini, başka bir ifadeyle manayı ortaya koyanın i'râb olduğunu iddia eden görüşün aksine i'râbın manaya tabi olduğunu savunanlar da vardır. Buna göre Kur'ân'ın anlaşılması için yapılması gereken ilk şey, cümlede yer alan kelime ve cümlelerin i'râbı tespit edilmeden önce söz konusu kelime ve cümlelerin manasının bilinmesi

² Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr Ferahidî, *Kitâbü'l-ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî ve İbrahim es-Sâmîrâî (Yy: ts.) 2: 128. Ayrıca bk. Takiyyuddin Ebü'l-Hayr Mansûr b. Felâh el-Yemenî, *el-Muğnî fi'n-nahv*, thk. Abdurrazak Abdurruhman (Bağdâd, Dâru's-Şuûni's-Sekâfeti'l-'Amme, 1999), 1: 212-213.

³ İbn Cinnî, Ebü'l-Feth, Osman, *el-Hasâis*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısıryye, 1952), 1: 35.

⁴ Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâilü'l-i'câz*, thk. Muhammed Reşid Rıza, 3.Baskı (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2001), 38.

⁵ Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah es-Süheyli, *Netâicu'l-fiker fi ilmi-n-nahvi*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcût ve Ali Muhammed Mu'avvad (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 66

⁶ Muhammed Alî et-Tennuhî, *Keşşâfu istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, thk. Refik el-'Acem (Beyrut: Mektebetü Lubnan, 1996), 233.

⁷ Bu hususta detaylı bilgi için bk. Abdusselâm es-Seyyid Hâmid, *eş-Şeklu ve'd-delâle* (Kahire: Dâru'l-Garîb, 2002), 61

⁸ Yûsuf b. Halef el-İsâvî, *İlmu irâbi'l-Kur'an* (Riyâd: Dâru's-Semî'î, 2008), 22.

⁹ İbrahim Mustafa, *İhyâu'n-nahvi* (Mısır: Matbaatü Lecnetu't-Te'lif ve 't-Tercüme ve'n-Neşr, 1937), 48.

gerekmektedir. Çünkü bunlara göre cümlede asıl olan manadır. İ'râb ise manayı ortaya koyan bir araçtır. Sûrelerin başındaki mukata'a harflerinin anlamları bilinmediği için i'râbı yapılmaz"¹⁰ görüşü de bunu desteklemektedir. Bu, aynı zamanda Kur'ân'daki kelime ve cümlelerin i'râbı yapılmadan önce de manasının bulunduğu şekilde özetlenebilecek bir öngörüdür. Bu görüşün haklılık payının bulunmasıyla birlikte i'râbın da Kur'ân'ın doğru anlaşılmasında önemli bir etkisinin söz konusu olduğunu¹¹ kabul etmek gerekir. Sonuç itibarıyla i'râb-mana, anlam-i'râb ve bağlam ilişkisini dikkate almadan Kur'ân'ın doğru anlaşılması gerçekleşmeyebilir. Bundan dolayı i'râbı etkeleyen unsurların göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir.

B. İ'râbı Etkileyen Unsurlar ve Bağlam

Kur'ân-ı Kerîm, her ne kadar kendine has bir dizimi olsa da, Arap dilinde yazılmış bir metnin sahip olduğu bütün özellikleri taşımaktadır. Beşerî metinlerde olduğu gibi, Kur'ân-ı Kerîm'in doğru anlaşılması için de i'râbının doğru tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Kur'ân tefsir edilirken bazı hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Kısaca bu hususlar müellifin maksadının, dil kurallarının, metinde gerçekleşen haziflerin, takdim ve te'hirlerin, kelimelerin i'râb vecihlerinin, edatların anlamlarının ve en önemlisi de i'râbı yapılan kelime ve cümlelerin bağlamının bilinmesi şeklinde ifade edilebilir.¹² Bu hususlar iyi anlaşılması takdirde cümle ve cümlede yer alan kelimelerin i'râbının ve dolayısıyla söz konusu metnin manasının doğru anlaşılması zor olacaktır.

İ'râb tespitinde ilk önce i'râbı yapılan âyette, Allah'ın muradının ne olabileceği üzerinde durulması lazımdır. Çünkü herhangi bir metnin doğru anlaşılması ve yorumlanabilmesi için öncelikle metin sahibinin muradını anlamaya çalışmak önem arz etmektedir.¹³ Buna göre i'râbın tespitinden önce söz konusu edilen i'râbın, konuşmacının maksadına uygun olup

¹⁰ , Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ, 5.Baskı (Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, 2002), 1: 576.

¹¹ Nâsirüddîn Ebû Saîd Ebû Muhammed Abdullah b. Ömer b. Muhammed Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşlî (Beirut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî), 1: 20. Ayrıca bk. Muhammed Ahmed Hadîr, *el-İ'râbu ve'l-mana fî'l-Kur'an* (Kahire: Mektebetu el-İncelu'l-Mısıryye), 26. Ayrıca bk. Ahmed Süleyman Yakût, *Zâhiretu'l-ir'âb fî'n-nahvi'l-'arâbi ve tatbikuhâ fî'l-Kur'an-i'l-Kerîm* (İskenderiye: Dâru'l-Marifeti'l-câmi'yye,1994), 17.

¹² Detaylı bilgi için bk. Emrullah Ulgen, "Kur'an'da İ'râb Farklılıklarını Ortaya Çıkartan Faktörler ve Bunların Anlam Üzerindeki Etkisi", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/11 (2015): 13-15.

¹³ Muhammed el-Mübarek, *İstikbâlu'n-nass inde'l-'arab* (Beirut: el-Müessesetü'l-Arabiye, 1999), 9.

olmadığı üzerinde durulması gerekir. Bu durum aynı zamanda bağlamın göz önünde bulundurulması açısından da önem arz etmektedir. Aksi takdirde âyetlerin yanlış yorumlanması her zaman imkân dâhilindedir. Örneğin, قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصْلَابُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرَكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ *“Medyen halkı: Ey Şuayb! Atalarımızın öteden beri tapındığı putlardan veya malımızı dilediğimiz gibi alıp satmaktan vazgeçmemizi gerçekten senin namazın mı emrediyor.”* (Hûd, 11/ 87). âyetinde Zeccâc (ö. 311/923), أَنْ نَفْعَلَ cümlesinin, أَنْتَ تَأْمُرُكَ cümlesine atıf olabileceğini iddia etmektedir. Bu takdirde âyetin manası, *“Ey Şuayb! Namazın, atalarımızın öteden beri taptığı putlarda veya mallarımızda dilediğimizi yapmayı mı emrediyor.”* şeklinde olur ki, bu da âyetin bağlamıyla pek uyumlu değildir. Çünkü bu âyetin bağlamında alışverişlerde yapılan haksızlıklardan vazgeçilmesi talep edilmektedir. Şuayb peygamberin kavminin tepkisi de bundandır.¹⁴ Zira Hz. Şuayb’in kavmi için ataların taptikları putları terk etmek ve mallarında istedikleri gibi tasarruf haklarından mahrum bırakılmak onlar için kabul edilmeyen iki husustu. Bundan dolayı onlar tepkisini istihza ifade eden istifhâm üslubuyla ortaya koymaktaydılar. Konuşmacının maksadı dikkate alınmadan yapılan i’râbın yanlış olabileceğine,

وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا *“Ben bu dünyadan göçüp gittikten sonra yakınlarımın yanlış işler yapmasından endişe ediyorum. Üstelik karım da kısır. Rabbim sen bana bir halef lütfeyle.”* (Meryem, 19/5). âyetini örnek vermek mümkündür. bazı tefsirciler, bu âyette geçen مِنْ edatının, خِفْتُ fiiline veya الْمَوَالِيَ kelimesinden anlaşılan يُؤَالُونَ fiiline taalluk edebileceğini¹⁵ söylemekte ve bunun anlam bozukluğuna sebep olmayacağını iddia etmektedir. Buna mukabil Zemahşerî (ö. 538/1144.) ve onun gibi düşünen tefsirciler, مِنْ kelimesinin, خِفْتُ fiiline mutaallık olmasının anlam açısından doğru olmayacağını¹⁶ söylemektedirler. Bu takdirde âyetin anlamı şöyle olur: “Ölümden sonra amcaoğullarımdan korkarım.” Ölümden sonra herhangi birinin dünyada olan birisinden korkması söz konusu değildir.¹⁷

¹⁴ Semîn el-Halebî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yûsuf b. Abdiddâim, *ed-Durru'l-masûn fî ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*, thk. Ahmed Muhammed el-Harrât (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1987), 6: 373.

¹⁵ Ebû Zehra, Muhammed Ahmed Mustafa, *Zehretu't-tefâsîr*, (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî), 9: 4610.

¹⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vil*, thk. Muhammed Abdusselâm Şâhin (Beyrut, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2015), 3: 4.

¹⁷ Nizâmuddin Hasan b. Hüseyin Nisâbûrî, *Garâibu'l-Kur'an ve reğâibu'l-Furkân*, thk. İbrahim Atve, (Mısır, Mektebetü Mustafa el-Bâbî, 1965), 6: 37.

Üstelik aklen de böyle bir şey imkânsızdır.¹⁸ Kanaatimizce مِنْ kelimesinin, الْمَوَالِي kelimesinden anlaşılan يُؤَالُونَ fiiline taalluk etmesi bağlam açısından daha doğrudur. Bu takdirde âyette söz konusu olan korkma ahirette değil, dünyada gerçekleşmiş olur ve âyetin anlamı şöyle olur: “Benden sonra yerime geçeceklerin dürüst davranmaları hususunda endişe ediyorum.” Bütün bunlar, i'râbın tespitinde konuşmacının maksadının dikkate alınmasının ne denli önemli olduğunu göstermektedir

İ'râbın tespiti için Kur'ân'daki haziflerin de göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. Hazifler, yapısı gereği i'râb farklılığına ve dolayısıyla anlamın da değişmesine sebep olabilmektedir.¹⁹ Kur'ân-ı Kerîm'de yoğun bir şekilde hazif bulunmakta ve dilsel bir olgu olarak varlığı kolaylıkla hissedilmektedir. Hazif, aynı zamanda Kur'ân'ın icâz ve i'câzının da önemli bir göstergesidir. Örneğin, وَإِسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَّهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ، “Sana yetim çocuklara nasıl davranılacağı, mallarının nasıl kullanılacağı hakkında soruyorlar. De ki, “Onlara sahip çıkıp durumlarını düzeltmek elbette hayırlıdır. Şâyet onları himayenize alır, onlarla birlikte yaşarsanız, bilin ki onlar sizin kardeşlerinizdir.” (el-Bakara, 2/220). âyetinde geçen إِخْوَانُكُمْ terkinin bir cümle olduğu hususunda görüş birliği vardır. Ancak bu cümlenin yapısı, hafzedildiği düşünülen kelimeye göre değişebilmektedir. Söz konusu bu terkip merfû okunduğunda, ondan önce هُمْ zamiri mübteda olarak takdir edilmekte ve böylelikle bu cümle isim cümlesi olmaktadır. Şâyet إِخْوَانُكُمْ terkihi mansûp olarak okunursa, kendisinden önce mahzûf olarak varsayılan تُخَالِطُونَ fiilinin mefulü²⁰ olur ve bu durumda bu cümle fiil cümlesi olmuş olur. Buna göre yukarıdaki cümlede هُمْ zamiri takdir edildiğinde, söz konusu cümle isim cümlesi olmakta ve bu kardeşliğin sabit ve değişmez olması gerektiğine işaret etmektedir. Diğer taraftan söz konusu terkipten önce تُخَالِطُونَ fiili olduğu için, bahsedilen cümle fiil cümlesine dönüşmüş olur ve bu kardeşliğin oluşturulmasında bir sorun bulunmadığına

¹⁸ Muhammed Hüseyin et-Tabâtâbâî, *el-Mizân fî tesîri'l-Kur'an*, (Beirut: Müessesetu'l-A'lemî, 1998), 14: 8,

¹⁹ Abdullatîf Muhammed Hammase, *mine'l-i'câzi'l-Kur'an'ıyyi ta'adüdü evcuhi'l-i'râb fî'l-cümle*, (Kahire: Mektebetü İmâm el-Buhârî, 2009), 19. Ayrıca bu konu ile ilgili bk. Mehmet Kaya, *İ'râb Değerlendirmelerinin Kur'an'ın Anlaşılmasındaki Rolü* (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi 2004), 275-276.

²⁰ Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'an*, 1: 141.

işaret eder.²¹

Kur'ân'ın doğru anlaşılması ve i'râbının doğru tespiti için dil kurallarının da göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. Aksi takdirde âyetlerin bağlamıyla pek de uyuşmayan tutarsız manalar söz konusu olabilir. Bu duruma, *“Allah yolunda niçin savaşmayalım ki! Üstelik yurdumuzdan sürülmüş, çoluk çocuğumuzdan ayrı düşmüşüz, demişlerdi.”* (el-Bakara 2/246). âyeti örnek verilebilir. Bu âyet, tefsir edilirken dil kurallarına dikkat edilmediği takdirde bazı meallerde yapıldığı gibi *“Biz ve çocuklarımız yurtlarımızdan sürülmüşken Allah yolunda neden savaşmayalım.”*²² şeklinde yanlış bir tercüme de yol açabilir. Çünkü bu âyetin tefsirinde dilbilgisi kurallarına dikkat edilseydi, âyette geçen وَأَبْنَانِنَا kelimesinin دِيَارِنَا terkibine atfedilmesi gerekliliği²³ fark edilecekti ve söz konusu yanlış tercüme de yapılmayacaktı. Çünkü bahsedilen yanlış tercümede وَأَبْنَانِنَا kelimesi, أُخْرِجْنَا fiilinin failine atıf yapılmakta ve *“Biz ve çocuklarımız yurtlarımızdan sürülmüşken...”* şeklinde bağlamla da pek uyumlu olmayan bir tercüme ortaya çıkmaktadır.

Dil kurallarına dikkat edilmediği için yapılan yanlış tercüme وَأَنَّهُ أَهْلَكَ وَتَمَوَدَّ فَمَا أَتَقَى *“Şüphesiz O, önce gelen 'Ad kavmini ve Semûd kavmini helâk etti ve hiç kimseyi bırakmadı.”*²⁴ âyeti örnek olarak verilebilir. Ancak bu âyetteki kelimeler dilsel açıdan birbirleriyle ilişkisi dikkate alınmadığı için Semûd kelimesi, فَمَا أَتَقَى fiilinin mefulü olarak düşünülmemekte ve âyet, *“Ve gerçekte O öldürüp yok etti önceki Ad toplumunu ve Semûd toplumunu da hiç bırakmadı.”* şeklinde tercüme edilmektedir.²⁵ Bu yanlış tercümenin sebebi, nefîy edatı olan مَا' dan sonra gelen fiilin kendinden önceki kelimelerde amel edemeyeceği şeklinde özetlenen nahiv kuralının²⁶ ve âyetin bağlamının dikkate alınmamasıdır.

Keza, nahiv kurallarına dikkat edilmediği için hatalı olarak tercüme

²¹ Abdullatîf Muhammed Hammase, *mine'l-i'câzi'l-Kur'an'ıyyi*, 20.

²² Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, trc. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2002), 74.

²³ Semîn el-Halebî, *ed- Dürü'l-masûn*, 2: 518.

²⁴ Diyanet, *Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meâli* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 522.

²⁵ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Meâli* (İstanbul: Akçay Yayınları, 2006), 548. Ayrıca bk. Ümit Şimşek, *Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali* (İstanbul, Zafer Yayınları, 2005), 634.

²⁶ Ebussuûd, *İrşâdu akli's-selîm*, 6: 232.

yapılan âyetlerden biri de كَلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يُخْرِجُوا مِنْهَا مَنْ عَمَّ أَعْبَدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ “Onlar dayanılmaz acı ve ızdıraptan dolayı ne zaman cehennemden çıkmaya yeltenseler, kendilerine, “Bu yakıcı olan ateşin/yanğın azabını çekmeye mahkûmsunuz.” denilerek tekrar cehenneme itilecekler.” (el-Hac 22/22). âyetidir. Bu âyette geçen, عَذَابَ الْحَرِيقِ “yakıcı olan yangın azabını” terkihi birçok mealde sıfat tamlaması olarak düşünülmüş ve söz konusu terkip bazı meallerde, “yakıp kavurucu azabı tadın bakalım!”²⁷ şeklinde tercüme edilirken, diğer bazı meallerde “Tadın bu yakıcı azabı!”²⁸ şeklinde tercüme edilmiştir. Ancak عَذَابَ الْحَرِيقِ terkihi sıfat tamlaması olmayıp, izafet yoluyla gerçekleşen bir tamlamadır ve tercümesinin “yangın azabı” şeklinde olması gerekir.²⁹ Çünkü buradaki الْحَرِيقِ kelimesi her ne kadar mübalağa kalıbından ismi fail ve ismi meful manasına gelse de tutuşmuş ateşin ismidir³⁰ veya الْحَرِيقِ kelimesi ismi fail anlamındadır. Buna göre bu terkihin anlamı “yakıcı olan ateşin azabı” şeklinde olur.

Ayrıca cümledeki kelimelerin muhtemel irâb vecihlerinin tespit edilmesi hem doğru i'râbın hem de mananın anlaşılmasına katkı sunacaktır. Bu takdirde i'râb vecihlerinden âyetin bağlamıyla uyumlu olanın seçilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde âyetin doğru i'râbı ve dolayısıyla manasının ortaya konulması zor olur. Konunun daha iyi anlaşılması için birkaç âyeti daha zikredeceğiz. Kıyâme Sûresi'nde geçen, بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ، “Hatta insan kendi aleyhine tanıklık edecek.” (el-Kıyâme 75/14). âyetinde birkaç i'râb vechivechi söz konusu edilmiştir. Birincisi, الْإِنْسَانُ kelimesinin, mübteda olup, بَصِيرَةٌ kelimesinin haber olmasıdır. Bu takdirde عَلَىٰ نَفْسِهِ terkihindeki harfi cer, بَصِيرَةٌ kelimesine müteallik olur ve âyetin manası yukardaki şekilde olur. Buna göre بَصِيرَةٌ kelimesi, şahitlik manasındadır. Bu âyetin başka bir i'râb vechivechi ise, الْإِنْسَانُ kelimesinin mübteda olup, بَصِيرَةٌ kelimesinin ise mahzûf bir mevsûf olarak var sayılan عَيْنٌ kelimesinin sıfatı olması ve ikinci mübteda olmasıdır. Bu takdirde عَلَىٰ نَفْسِهِ terkihi, بَصِيرَةٌ kelimesinin haberi olur ve hep birlikte الْإِنْسَانُ

²⁷ Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2008), 643.

²⁸ Hakkı Yılmaz, *Kur'an'ın Türkçe Meâlî* (İstanbul, İşaret Yayınları, 2011), 529.

²⁹ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Meâlî*, 333.

³⁰ Âlûsî, *Rûhu'l-me'anî*, 2: 141.

kelimesinin haberi olurlar.³¹ Bu i'râb vechivechinevechine göre âyetin manası şöyle olur: *"Bilakis insanda kendisini denetleyen bir göz vardır."* Ancak bu vecihlerden, insanın kendi aleyhine şahitlik etmesi anlamını ifade eden tevilin bağlamla daha uyumlu olduğu görülmektedir. Çünkü âyetin bağlamında insanın hasaba çekileceği gün ve orada meydana gelecek olaylardan bahsedilmektedir.

Aynı şekilde, *إِنَّ ذَلِكَ الْكِتَابَ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ* "İşte bu Kur'ân ilâhî bir kelimedir. Bunda hiçbir şüphe yok! Bu kitap tevhit inancını kabul etmek isteyenler için bir rehberdir." (el-Bakara 2/1) âyeti farklı i'râb vecihlerine örnek verilebilir. Bu âyette geçen, *إِنَّ ذَلِكَ الْكِتَابَ* sıfat-mevsûf tamlaması olarak mübtedadır ve *لَا رَيْبَ فِيهِ* cümlesi onun haberidir. Ancak sûrenin başındaki mukattaa harfleri olan *الم*, sûrenin ismi olarak düşünüldüğünde bu harfler birinci mübteda olur. İşaret ismi olan *ذَلِكَ*, ikinci mübteda, *إِنَّ ذَلِكَ الْكِتَابَ* ise bunların haberi olur. Bu i'râb vechivechine göre âyetin anlamı, *"Bu kitap, mükemmel bir kitaptır."*³² şeklinde anlaşılır. Bu son i 'râb vechi bağlamla daha çok uygunluk arz etmektedir. Çünkü bu âyetin bulunduğu bağlamda Kur'ân'ın ilâhî kaynaklı bir kitap olduğu ifade edilmekte ve dolayısıyla en mükemmel kitap olduğuna işaret edilmektedir.

Kur'ân'da yoğun bir şekilde kullanılan edatların cümlede ifade ettikleri manaların bilinmesinin de i'râbın tespitinde ve Kur'ân'ın doğru yorumlamasındaki etkisi inkâr edilemez. Edatlar, hakiki ve mecâzî anlamlarda kullanılabilir. Kur'ân'ın i'râbında ve tefsirinde edatların bu özelliği dikkate alınmadığı takdirde, âyetin yanlış tefsir edilmesi her zaman mümkün olabilir. Örneğin, *وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ* "Şüphesiz senin rabbin, işledikleri zulümlerle birlikte insanlara karşı yine de engin hoşgörü sahibidir." (er-Ra'd 13/6). âyetinde geçen *عَلَى* kelimesinin, hakikî ve aslî anlamı fiziki olarak bir şeyin üstte olmasıdır. *عَلَى* kelimesinin bu manası esas alınıp âyetin tercümesi yapıldığında, *"Şüphesiz senin rabbin, insanların zulüm üzerine binmelerine rağmen onlara karşı yine de engin hoşgörü sahibidir"* şeklinde doğru olmayan bir tercüme ortaya çıkar. Bu yanlış tercüme, *عَلَى* edatının mecâzî anlamı olan birliktelik (maiyyet) anlamının göz ardı edilmesinden

³¹ Ebû Abdillâh Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-muhît* (Riyâd, Mektebetü'n-Nasr el-Hedîyse), 8: 386.

³² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1: 30-31.

kaynaklanmaktadır. Oysa ki عَلَى edatı mecâzî olarak “zulüm ile birlikte” anlamını da zaman zaman ifade etmektedir ve bu anlam aynı zamanda âyetin bağlamıyla da uyumludur. Tefsirlerde de bu mecâzî manaya dikkat çekilmiştir.³³

Aynı şekilde وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا “Yine onlar, yiyeceği sevmeleriyle birlikte yoksul, yetim ve esirleri doyuruyorlar.” (el-İnsan 76/8). âyetinde geçen عَلَى edatı da mecâzî olarak birliktelik anlamındadır.³⁴ Keza, وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ “Hâlbuki onlar daha önce düpedüz dalalet içindeydiler.” (Âlı-İmrân 3/164). âyetinde de إِنَّ edatının manaları göz önünde buldurulmadığı takdirde âyetin yanlış tercüme edilmesi mümkündür. Arapçada genel anlamda إِنَّ edatı şart, nefî, şeddeli olan إِنَّ'nin muhaffef hali ve zâid anlamlarında kullanılmaktadır.³⁵ Bu âyette geçen إِنَّ edatı, şeddeli olan ان edatının muhaffef halidir. إِنَّ edatından sonra gelen lam (ل) da bunun bir göstergesidir. Çünkü nefî anlamında olan إِنَّ, tekit manasında olan lam ile birlikte kullanılmaz.³⁶ Edatın bu özelliği göz önünde bulundurulmadığı takdirde, nefî anlamında olan إِنَّ ile karıştırılabilir. Böyle bir i'râb vechi aynı zamanda âyetin bağlamıyla da pek uygunluk arz etmez.

Edatların kullanıldığı bağlamda ifade ettikleri manaya, فَالْتَقَطَهُ آتٍ فِرْعَوْنُ “Firavun ailesinden biri bebeği bulup aldı. Ne var ki buldukları çocuk sonunda onların düşmanı ve üzüntü kaynağı oldu.” (el-Kasas 28/8). âyeti de örnek verilebilir. Asıl manası itibariyle لِيَكُونَ fiilinin başındaki lam, ta'lîl ifade etmektedir. Ancak bu âyette mecâzî olarak bir şeyin neticesi ve semeresi anlamındadır. Çünkü söz konusu bebeğin alınmasından, evlat edinmek suretiyle çocuk sevgisini tatmak amaçlanmıştı.³⁷ İbn Atiyye bu âyette geçen lamın sonuç (akıbet) anlamında olduğunu açık bir şekilde belirtmektedir.³⁸

³³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tûnus: Dâru Suhnûn, 1997), 7: 83; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 494.

³⁴ Muhammed Cemâlüddin Kasimî, *Mehâsinü't-te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 9: 375; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 14: 384.

³⁵ Detaylı bilgi için bk. İbn Hişâm, *el-Muğni'l-lebîb*, 1: 29-32

³⁶ İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, 1: 87.

³⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3: 380.

³⁸ İbn Atiyye, *el-Muhararu'l-vecîz*, 4: 277.

Aslında Kur'ân'ın farklı anlaşılması sadece söz konusu i'râbtan ve dilsel yapıdan kaynaklanmamaktadır. İtikadî ve mezhebî ön yargılarla Kur'ân'a yaklaşmak da insanı doğru i'râba ve dolayısıyla doğru bir yoruma götürmeyebilir. Bu çerçevede mezheplerin itikadî anlayışını veya fikhî görüşünü teyit ve haklılığını ispat maksadıyla bir kısım âyetlerin i'râbının bu yönde yapıldığı nakledilmektedir. İbn Kayyim (ö.751/1350) bu hususta şunları söylemektedir: "Bütün gruplar, Kur'ân'ı kendi mezhebine ve anlayışına göre yorumlamaya çalışmaktadırlar. Mutezile kendi anlayışına göre, Cehmiyye kendi reyine göre, Kaderiye ve Şia da kendi itikadî kriterlerine göre Kur'ân âyetlerini tevîl etmekte ve kendi anlayışlarını Kur'ân'a söyletmektedirler."³⁹

Sonuç itibariyle bahsedilen durumların hepsi, i'râbın tespiti ve âyetlerin doğru tefsir edilmesi için önemlidir. Bunlarla birlikte i'râbın ve âmilin tespitinde bağlamın etkinliği de göz ardı edilemez. Hatta i'râb ve âmilin tespitinde bağlamın etkisinin daha fazla olduğunu düşünmekteyiz..

C. İ'râb, Âmil ve Bağlam İlişkisi

Daha önce de ifade edildiği üzere Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan cümle ve kelimelerin i'râbının tespiti, Kur'ân'ın anlaşılması açısından önemlidir. Ancak i'râbın doğru tespit edilmesinde yukarıda bahsedilen durumlar arasında bağlamın daha çok belirleyici bir faktör olduğunu söylemek mümkündür. Zira bağlam, kapalı olan lafızların açıklanmasında ve muhtemel manalardan birinin tercih edilmesinde önemli bir göstergedir.⁴⁰ İbn Cüzey'in de (ö. 741/1340), belirttiği gibi Kur'ân'ın doğru yorumlanması için dil ve sarf kurallarının bilinmesinin yanında, âyetin siyakının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.⁴¹ Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, ilk hitap çevresinde kullanılan dilin yeniden nazmedilmesi ve bu dizimde yer alan kelimelere yeni anlamların yüklenmesiyle oluşmuştur. Bu yeni dilin inşasında, kelimeler, cümleler ve sûreler belli bir anlam örgüsü çerçevesinde gerçekleşmiştir ki buna bağlam (kontekst) denilmektedir. Bağlam da yapısı itibariyle peş peşe gelen cümlelerin mana itibariyle birbiriyle ilişkisini ifade etmektedir.⁴² Kur'ân açısından bağlam ise herhangi bir âyetin kendinden önce ve sonra

³⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed, *es-Sevâi'ku'l-mursele*, thk. Alî b. Muhammed er-Rahîl (Riyâd: Dâru'l-Asîme), 2: 454.

⁴⁰ İzzuddin Abdulazîz b. Abdusselâm es-Sülemî, *el-İmâm fi beyâni edilleti'l-ahkâm* (Beyrut: Dâru'l-Beşâir el-İslâmiyye, 1987), 159.

⁴¹ İbn Cüzey, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gurnâtî, *et-Teshîl li ulûmi'l-tenzîl* (Karihere: Dâru'l-Kütübî'l-Hadise, 1973), 11.

⁴² Musennâ, Abdulfettâh Mahmud Mahmud, *es-Siyâku'l-Kur'anî ve eseruhu fi't-tercîhi'd-delâli*, (Doktora Tezi, Câmîatü Yermûk, 2005), 18. Ayrıca bk. Muhammed Ahmed Hadîr, *el-İ'râbu ve'l-ma'nâ fi'l-Kur'an* (Kahire: Mektebetü'l-İncilû, 2001), 6.

gelen âyetle ilişkisini ifade eder.⁴³ Bahsedilen metin içi bağlam, âyetin anlaşılması için ne kadar önem arz ediyorsa, metin dışı bağlam olarak ifade edilen esbâbü'n-nüzûl ve kültürel bağlam da o kadar önemlidir.⁴⁴ Bu güçlü irtibattan dolayı, âyetlerin bağlamı iyi bilinmeden, âyetlerin i'râbının tespiti ve dolayısıyla tefsirinin doğru yapılması zor olacaktır.⁴⁵ Bütün bunlar i'râb-bağlam ve mana ilişkisini akla getirmektedir.⁴⁶

İ'râbu'l-Kur'ân ve bir kısım tefsir kitaplarında Kur'ân'daki bazı kelime veya cümlelerle ilgili birden fazla i'râb vecihleri zikredilmektedir. Ancak burada dikkat çeken şey, genel anlamda bu i'râb vecihleri arasında herhangi bir tercihin yapılmamasıdır. Bununla birlikte bazı i'râbu'l-Kur'ân ve tefsir kitaplarında i'râb vecihleri arasında tercihin yapıldığı ve bu hususta bağlama da işaret edildiği görülmektedir. Biz de herhangi bir i'râb vechinin tercih edilmesinde bağlamın etkisini bazı örnek âyetler üzerinden ortaya koymaya çalışacağız.

Bakara sûresinde geçen, وَأَتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ "Kıyamet gününün azabına karşı tedbirinizi alın; çünkü o gün kimsenin kimseye en ufak bir faydası bile dokunmayacak, hiçbir şefaât kimseye fayda sağlamayacak, hiç kimseden günahların affi için herhangi bir fidiye kabul edilmeyecek ve günahkârlara asla yardım eli uzatılmayacaktır." (el-Bakara 2/48). âyetinde geçen يَوْمًا kelimesinin i'râbıyla ilgili farklı vecihler vardır. Genelde يَوْمًا kelimesinin zarf olduğu ve dolayısıyla يَوْمًا kelimesinin âyette geçen وَأَتَّقُوا fiilinin mefulün fihi olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte يَوْمًا kelimesinin mefulün bih de olabileceğini söyleyenler olmuşsa da bunlar arasında bir tercihte bulunulmamıştır. Ancak يَوْمًا kelimesi zarf olarak düşünüldüğünde ondan önce عَدَابٌ kelimesinin takdir edilmesi bağlama daha

⁴³ Muhsin Demirci, *Kur'an'da Sosyal Gerçeklik* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008), 172.

⁴⁴ Şahin Güven, *Kur'an'ın Anlaşılmasında ve Yorumlamasında Çok Anlamlılık Sorunu* (İstanbul: Denge Yayınları, 2005), 247-248. Ayrıca detaylı bilgi için bk. Necmettin Gökkr, "Tefsir Usulünde Lafız-Mana İlişkisinin Tespiti ve Bağlam Bilgisinin Önemi, Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulü" (İstanbul: İlim Yayıma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2009), 339.

⁴⁵ Temmâm Hassan, *el-Luğatu'l-'arabiyye*, 181.

⁴⁶ Bedreddin b. Muhammed b. Abdullah Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'an*, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2001), 1:64. Ayrıca detaylı bilgi için bk. Temmâm Hassan, *el-Luğatu'l-'arabiyye: manâhâ ve mebnâhâ* (Mağrib: Dâru's-Sekâfe, Mağrib, 1994), 364.

uygundur.⁴⁷ Böyle bir te'vile göre عَذَابٌ kelimesi mefulün bih, يَوْمًا kelimesi ise zarf anlamında muzâfun ileyh olur. Bu i'râb vechine göre âyetin manası, “Şefaatin fidyenin ve yardımın olmadığı bir günde gerçekleşecek azaptan kendinizi koruyunuz.” şeklinde olur. Aynı şekilde يَوْمًا kelimesi mefulün bih olarak da düşünüldüğünde anlam açısından عَذَابٌ kelimesi takdir edilmekte ancak âyetin anlamı, “şefaatin, fidyenin ve yardımın yapılmadığı bir günün azabından kendinizi koruyunuz.”⁴⁸ şeklinde olmaktadır.

İlgili âyette geçen يَوْمًا kelimesinin mefulün fih değil, mefulün bih olduğunu belirten Ukberî (ö. 616/1219), buna gerekçe olarak ahiret hayatında takva ile emrolunmanın mümkün olamamasını göstermektedir. Çünkü takva, dünyada İslam'ı yaşamak olduğundan, ahiret ile bir ilgisi yoktur.⁴⁹ Görüldüğü üzere Ukberî, söz konusu i'râbı tercih ederken âyetin bağlamını dikkate almaktadır. Zira âyetin bağlamında ahirette beklenen şefaet ve fidye gibi olaylardan bahsedilmektedir. Ancak bu i'râb vecihleriyle birlikte hiçbir takdire gidilmeden يَوْمًا kelimesinin zarf olarak düşünülüp mefulün fih olması da mümkündür. Buna göre يَوْمًا kelimesi, takvayı ifade eden fiilin mefulün fihi değil, جِيئُوا مُتَّقِينَ şeklinde bir takdirde bulunularak, جِيئُوا fiilinin mefulün fihi olur. Böyle bir i'râb vechivechine göre de takvanın yaşanmasının ahirette değil, dünyada talep edildiği ifade edilmektedir.⁵⁰ Bu i'râb vechivechine göre âyetin anlamı, “Fidyenin ve şefaatin fayda vermeyeceği ahiret hayatına İslam'ı (takva) yaşayarak gelin!” şeklinde olur. Ancak bütün bu i'râb vecihleri mümkün olmakla birlikte يَوْمًا kelimesinin mefulün fih değil, mefulün bih olması âyetin bağlamıyla daha uyumludur. Zira zarfiyeti ifade eden يَوْمًا'nın kelimesinin bulunduğu bağlamda, وَأَنْتُمْ cümlesi zikredilmektedir. Biraz önce de ifade edildiği üzere takva ise dünyada yaşanacak bir hayat biçimidir.

Başka âyetlerde de kıyamet günü anlamında geçen يَوْمًا kelimesi, mefulün bih vechini desteklemektedir. Örneğin, يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَاحْشُوا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارٌ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا “Ey insanlar! Rabbinizin emir ve yasaklarını çiğnemekten sakının ve hiçbir babanın evladına en ufak bir fayda

⁴⁷ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhît*, 1: 189.

⁴⁸ Semîn el-Halebî, *ed-Dürri'l-masûn*, 1: 235.

⁴⁹ Ukberî, *et-Tibyân fi i'râbi'l-Kur'an*, 1: 76.

⁵⁰ İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-vecîz*, 1: 139.

sağlayamayacağı, hiçbir evladın da babasına en küçük bir yardımda bulunamayacağı kıyamet ve hesap gününe karşı tedbirinizi alın.” (Lokman 31/33). âyetinde geçen يَوْمًا kelimesinin, mefulün bih olduğunu gösteren bağlamdır. Zira bu âyette, kıyamet gününün bizzat kendisinden değil, o gün meydana gelecek korkutucu olaylardan korunması istenmektedir. Ayrıca bu âyette, muhatap kitlenin yeniden dirilmeyi inkâr ettiği, oysa yeniden dirilmenin gerçek olduğuyula ilgili mesaj verilmektedir.⁵¹ Dolayısıyla âyette zikredilen takvanın ahirette değil, dünyada gerçekleşmesi talep edilmektedir. Bu da يَوْمًا kelimesinin mefulün bih olmasının âyetin bağlamına daha uygun olduğunu göstermektedir.

İ'râb-bağlam ilişkisini örneklemesi açısından şu örnek de dikkat çekicidir. فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقَاتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ مُتَابًا يَمَّا جَنَّتِ بَحْرِي مِنَ تَحْتِهَا الْأَعْمَارُ نَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ “İmanları uğrunda hicret edenler, sırf mümin oldukları için yurtlarından kovulanlar, benim yolumda zulme uğrayanlar, yine bu yolda kâfirlerle çarpışanlar ve çarpışırken öldürülenler var ya, işte ben onların kusurlarını yok sayıp affedeceğim. Üstelik onları içinde derelerin çağıldadığı cennetlere yerleştireceğim. Böylece onlar Allah katında çok büyük bir mükâfata nail olacaklar.” (Âl-ı İmrân, 3/195). Âyette geçen نَوَابًا kelimesinin i'râbıyla ilgili bir kısım tefsir ve i'râbu'l-Kur'ân kitaplarında farklı i'râb vecihlerinden bahsedilmektedir. Bu kelime, kendinden önce gizli olan لَأُتَيْبَنَّهُمْ fiilinden mefulün mutlak olabileceği gibi,⁵² جَنَّتِ kelimesinden anlaşılan مُتَابًا يَمَّا veya لَأُدْخِلَنَّهُمْ cümlesindeki هُمْ zamirinden مُتَابِينَ şeklinde hal de olabilir. Keza, جَنَّتِ kelimesinden bedel, kendinden önce mukadder olması muhtemel olan لَأُعْطِيَنَّهُمْ fiilinin mefulün bihi veya ondan temyiz olması da mümkündür.⁵³ Bütün bu i'râb vecihleri anlam açısından mümkün olmakla birlikte, âyette günahların affi ve cennete girmekten bahsedilmesi,⁵⁴ bu kelimenin, لَأُتَيْبَنَّهُمْ fiilinden⁵⁵ mefulün mutlak olması bağlama daha uygun

⁵¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 10: 193.

⁵² Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî et-Tusî, *et-Tibyân fi tkefsîri'l-Kur'an*, thk. Ahmed Habîb Kasîr el-Amilî, (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, ts.), 3: 89.

⁵³ Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 2: 146. Daha detaylı bilgi için bk. Semîn el-Halebî, *ed-Dürü'l-masûn*, 1: 1026.

⁵⁴ Ebussuûd, *İrşâdu'l-'akli's-selîm*, 2: 213.

⁵⁵ Ukberî, *et-Tibyân fi i'râbi'l-Kur'an*, 1: 323.

olduğunu göstermektedir.⁵⁶ Bu takdirde âyetin anlamı “*Muhakkak onları mükâfatlandıracağım.*” şeklinde olur.

Bağlamın i'râbın tayininde etkin olduğunu gösteren âyetlerden biri de, *فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ* “*En güzel yaratıcı Allah, yüceler yücesidir.*” (Müminun, 23/14). âyetidir. Bu âyette geçen أَحْسَنُ kelimesinin, anlam açısından Allah lafzından sıfat, bedel veya mahzûf bir mübteda olan هُوَ zamirinden haber olabileceği ifade edilmektedir.⁵⁷ Ancak أَحْسَنُ kelimesinin anlam açısından sıfat olması mümkün değildir. Çünkü âyette ism-i tafdil olarak geçen أَحْسَنُ kelimesinin, anlam olarak مِنْ harfini gerektirmesi, أَحْسَنُ kelimesinin izafetle marife olmasını engellemektedir. Ayrıca أَحْسَنُ kelimesinin Allah lafzından bedel olması da uygun değildir. Zira türetilen (müştak) kelimelerin dilsel açıdan bedel oluşu pek yaygın değildir.⁵⁸ Bu durumda, أَحْسَنُ kelimesinin bulunduğu bağlamda insana verilen nimetlerden bahsedilmesi, bu kelimenin mahzûf olan هُوَ zamirinden haber olması, bağlam açısından daha uygundur. Çünkü bu takdirde, *أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ* isim cümlesi olur. İsim cümleleri de yapıları gereği sübuta ve devama delalet ettiklerinden, Allah'ın yaratmasının sürekli olduğuna işaret etmektedir.⁵⁹ Bütün bu örneklerden anlaşılıyor ki i'râb ve mananın tespitinde bağlam etkin bir karinedir.

Ayrıca bağlam, âmilin tespitinde ve cümlenin maksadının anlaşılmasında önemli bir karinedir. İ'râbın tayininde etkin olan bağlam, cümlenin temel bir unsuru olan âmilin belirlenmesinde de etkindir. Cümledeki bu önemine rağmen genel anlamda, tefsir ve i'râbu'l-Kur'ân eserlerinde âmilin tayininde bağlamın rolünden açık bir şekilde bahsedilmediği söylenebilir. Ancak zaman zaman bu konuya işaret edildiği de görülmektedir. Örneğin, *وَإِنْ تَعْجَبَ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَيُّدَا كُنَّا تُرَابًا أَيُّدَا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَحْمَتِ اللَّهِ* “*(Ey Peygamber!) Allah'ın kudretini gösteren bunca delile rağmen o müşriklerin hâlâ putlara tapmalarına şaşırıyorsun. Bil ki asıl şaşılacak şey, onların “Ya! Demek biz ölüp toprağa karıştıktan sonra yeniden diriltileceğiz.”*

⁵⁶ Ebü'l-Berekât Kemâlüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ubeydillâh el-Enbârî, *el-Beyân fî ğaribi i'râbi'l-Kur'an*, thk. Abdulhamîd Taha (Kahire: el-Heyetu'l-Mısıryyetu'l-Amme, 1980), 1: 237.

⁵⁷ Ebü Hayyân, *el-Bahru'l-muhît*, 6: 398.

⁵⁸ Ebü's-Senâ Şehâbeddîn Mahmûd b. Abdullâh b. Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu'l-ma'ânî fî tefsiri'l-Kur'âni'l-'azîm ve's-seb'i'l-mesânî* (Beyrut: Dâru'r-Risâle, 2015), 28: 37.

⁵⁹ Abdulkahir el-Cürcanî, *Delâli'l-i'câz*, 124.

demeleridir. İşte onlar rablerine karşı nankörlükte direnenlerdir.” (er-Rad, 13/5). âyetinde geçen اذا edatının âmili ile ilgili farklı görüşler nakledilmiştir. Bunlardan birisi, اذا kelimesinin, نُحْشِرُ، نُبْعَثُ اٰنِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيْدٍ cümlesinden anlaşılan نُحْشِرُ، نُبْعَثُ veya نُعَادُ fiillerinden birine müteallik olmasıdır. Bu takdirde اذا kelimesi, şart edatı değil, sadece zarf manasında mefulün fihtir. İsmi işaret olan اٰوٰلِكَ'nin dikkat çektiği şahısların yeniden dirilmeyi inkâr etmeleri ve küfürle nitelenen kişiler olmaları da اذا'nın âmilinin söz konusu fiillerden birisi olduğunun kanıtıdır.⁶⁰ Bu i'râb vechine göre اٰدَا كُنَّا تُرَابًا cümlesi, bir bütün olarak نُعَادُ، نُبْعَثُ cümlesinden bedel⁶¹ veya نُعَادُ، نُبْعَثُ terkinin mefulün bihidir.⁶² Diğer bir i'râb vechine göre اذا kelimesi, نُعَادُ، نُبْعَثُ terkinin mefulün fihtir.⁶³ Buna göre اذا kelimesinin, kendinden sonra gelen خَلْقٍ جَدِيْدٍ terkinine veya kendisinden sonra gelen كُنَّا fiiline müteallik olabileceğini akla getirirse de, dilsel açıdan bu mümkün değildir. Zira كُنَّا cümlesi dilsel açıdan اذا'nın muzâfun ileyhidir. Tabiatı gereği muzâfun ileyh kendi amili konumunda olan muzâfta amel etmez.⁶⁴ Dolayısıyla söz konusu âyette geçen اذا kelimesinin amilinin, اٰنِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيْدٍ ifadesinden anlaşılan نُحْشِرُ، نُبْعَثُ veya نُعَادُ fiillerinden birisinin olması bağlam açısından daha uygundur. Çünkü daha önce de ifade edildiği üzere bu âyetin bağlamında ilk muhatap kitlenin yeniden dirilmeyi inkâr etmesinden bahsedilmektedir.

Ayrıca âmilin tayininde bağlamın etkisine dair, اَفَلَا يَعْلَمُ اِذَا بُعِثَ رَءَسًا فِى الْقُبُوْرِ مَا فِي الْقُبُوْرِ “Acaba o bilmiyor mu ki, kabirlerde bulunanlar çıkarıldığı ve kalplerdeki ortaya konulduğu zaman, işte o gün onların Rabbi kendilerinin her hâlimden mutlaka haberdardır.” (el-Âdiyât, 100/9-10-11). âyeti de örnek verilebilir. Âyette geçen اذا kelimesinin âmili hakkında farklı görüşler ortaya konulmuştur. Bazılarına göre bu kelimenin âmili kendinden önce zikredilen يَعْلَمُ fiili veya kendinden sonra gelen حَيِّرٌ ismidir ki bu i'râb

⁶⁰ Ebû Hayyan, *el-Bahru'l-muhît*, 5: 365.

⁶¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 493.

⁶² Ebussuûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 6: 194.

⁶³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî eş-Şevkânî el-Yemenî, *Fethu'l-ğadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*, thk. Abdurrahman Amire, 2. Baskı (Kahire: Dâru'l-Vefâ, 1997), 3: 92.

⁶⁴ Semîn el-Halebî, *ed-Dürri'l-masûn*, 7: 16.

şekli anlam açısından mümkün değildir. Çünkü iddia edildiği gibi bu edat doğrudan *يَعْلَمُ* fiiline müteallik kabul edilirse,⁶⁵ insanların dirileceği zamanı bilmelerinin talep edildiği anlamına gelir ki böyle bir anlam âyetin bağlamıyla da uyumlu değildir.⁶⁶ Aynı şekilde bahsedilen edat, *حَيْبٍ* ismine taalluk ettiğinde, Allah'ın bilgisinin malum gün ile sınırlanması anlamı ortaya çıkar ki bu da inanç açısından sorunludur. Keza, *إِذَا*'nın âmilinin kendinden hemen sonra gelen *يُغَيِّرُ* fiilinin olabilmesi için,⁶⁷ *إِذَا*'nın zarf anlamını değil, şart manasını taşıması gerekmektedir. Bu durumda *إِذَا* edatı *يُغَيِّرُ* fiilinin mefulün bihi olabilir. Mefulün kendi âmiline tekaddüm etmesi, dilsel açıdan da bir sorun oluşturmamaktadır. Bütün bu i'râb vecihlerinin yanı sıra bu edatın âmilinin, *يَعْلَمُ* fiilinden anlaşılan *مَالَهُ* ifadesinin mefulü de olabileceği iddia edilmekte⁶⁸ ve bu i'râb vechinin bağlamla daha uyumlu olduğunu düşünmekteyiz. Bu takdirde âyetin anlamı, “Acaba, kabirlerde bulunanlar çıkarıldığı ve kalplerde olanlar ortaya konulduğu zaman, onların Rabbi kendilerinin her hâlimden mutlaka haberdar olacaktır. İşte bu zaman insan kendi akibetini, bilmez mi” şeklinde olur.

Ayrıca, *وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ* “Sizden kimin, hür mü'min kadınlarla evlenmeye gücü yetmezse” (en-Nisâ, 4/25). âyetinde geçen *أَنْ يَنْكِحَ* cümlesinin âmili hususunda birbirinden farklı yorumlar yapılmıştır. Buna göre *أَنْ يَنْكِحَ* cümlesinin âmili, *طَوْلًا* kelimesi olabilir. Ancak bu durumda âyetin takdiri, *وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ* “Hür kadınların nikâhına ulaşma imkânı olmayan” şeklinde olur ve *طَوْلًا* kelimesi, bir şeyi elde etmek manasında olan *يَنْكِحَ* fiilinin anlamındadır. Veya *أَنْ يَنْكِحَ* cümlesi, *طَوْلًا* kelimesine sıfat olan mahzûf bir mutallaka taalluk eder. Bu takdirde cümlelin asıl yapısı, *وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ غَيًّا مُوصِلًا*, *إِلَى نِكَاحِهِنَّ أَوْ لِيُنْكِحَهُنَّ* “Her kim hür kadınların nikâhına ulaştıracak güce veya nikâhlanmaları için bir imkâna sahip olmazsa”⁶⁹ şeklinde olur. Bu te'vilde *طَوْلًا*

⁶⁵ Ukberî, *İ'râbu'l-Kur'an*, 2: 1300.

⁶⁶ Mekkî b. Ebû Talib el-Kaysî, *Müşkilü İ'râbi'l-Kur'an*, thk. Hatem Salih ed-Damîn, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984), 836.

⁶⁷ Ahmed b. Muhammed b. İsmail b. Yûnus en-Nehhâs, *İ'râbu'l-Kur'an*, (Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421), 5: 174.

⁶⁸ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhît*, 8: 505.

⁶⁹ Âlûsî, *Râhu'l-ma'ânî*, 5: 450.

zenginlik (غَنَى) anlamında ve يَنْكِحُ أَنْ cümlesi, mahzûf olan مُوصِلاً'nin sıfatı konumunda olur. Ayrıca, يَنْكِحُ أَنْ cümlesi, طَوْلًا kelimesinden bedel de olabilir. Bu i'râb vechivechine göre, يَنْكِحُ أَنْ terkihi, يَنْتَطِعُ fiilinin mefulüdür. Bu yoruma göre nikâh ve tavl kelimleri kuvvet anlamındadır.⁷⁰ Ancak bu i'râb vecihlerinden bağlama en uygun olanın, يَنْكِحُ أَنْ cümlesinin âmilin, طَوْلًا kelimesine sıfat olan مُوصِلاً kelimesinin olmasıdır. Daha önce de ifade edildiği üzere bu i'râb vechivechine göre âyetin manası, “ Her kim hür kadınların nikâhına ulaştıracak güce veya nikâhlanmaları için bir imkâna sahip olmazsa.” şeklinde olur. Zira bu takdire göre طَوْلًا zenginlik manasındadır ki hür kadınlarla evlenmek büyük oranda mali imkânlara bağlıdır.

Bağlamın, amilin belirlenmesinde etkin olduğunu gösteren âyetlerden biri de إِنَّهُ عَلَىٰ رَجْعِهِ لَقَادِرٌ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ “Şüphesiz Allah'ın, bütün sırların açıkça ortaya konulacağı günde onu tekrar diriltmeye gücü yeter.” (et-Tarık,86/9). âyetidir. Bu âyette geçen يَوْمٌ kelimesinin âmili ile ilgili farklı i'râb vecihleri zikredilmektedir. Bazılarına göre bu kelime, رَجَعَهُ mastarına müteallik olurken,⁷¹ diğer bazılarına göre يَوْمٌ kelimesi, رَجَعَهُ mastarından anlaşılan يَرْجِعُهُ fiiline müteallik olur.⁷² Bunların yanı sıra يَوْمٌ kelimesinin, لَقَادِرٌ ismine taalluk edebileceğini iddia edenler de olmuştur.⁷³ Ancak bu âyetin bağlamı ve dilsel yapısı dikkate alındığında, bunun رَجَعَهُ kelimesine taalluk etmesi mastarın dilsel açıdan amel yapma (etme) şartlarına uygun değildir. Çünkü mastarın amel etmesi için, kendisi ve kendisinden etkilenen (mamul) arasında herhangi bir fasıla olmaması gerekmektedir. Ancak âyetin metninde de görüldüğü üzere لَقَادِرٌ ismi fasıla olmuştur. Ayrıca يَوْمٌ kelimesinin لَقَادِرٌ ismine müteallik olması da anlam açısından doğru değildir. Zira bu durumda Allah'ın kudretinin kıyamet gününe hasredilmesi söz konusu olur ki bu da Allah'ın zatına münasip değildir.⁷⁴ Dolayısıyla söz konusu kelimenin رَجَعَهُ mastarından anlaşılan يَرْجِعُهُ fiiline müteallik olması, bağlam açısından daha doğrudur.

⁷⁰ Ukberî, *İ'râbu'l-Kur'an*, 1: 348.

⁷¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4: 722.

⁷² İbn Âşûr, *et-tahrîr ve't-tenvîr*, 4: 265.

⁷³ Ebû Alî Fadl b. Hasan b. Fadl et-Tabersî, *Mecme'u 'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'an*, thk. İbrahim Şemşüddin (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 10: 255.

⁷⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-Ma'ânî*, 28: 454.

Bundan dolayı âyetin meali de bağlam dikkate alınarak yapıldı. Zira bu âyet, insanın dirilmesi bağlamında gelmiştir.

Sonuç

Kur'ân'ın doğru tefsir edilmesi için üzerinde durulan dil, belagat ve i'râb alanında önemli tefsirler ve İ'râbü'l-Kur'ân eserleri ortaya konulmuştur. Bu çalışmalarda âyetlerin edebî ve i'râb yönü üzerinde durulmuş, dilsel çözümlenmeler yapılmış ve böylece alana önemli katkılar sunulmuştur. Bu yöntemle yapılan çalışmalarda çoğu zaman cümledeki bir kelimenin i'râbı veya âmilin tespiti ile ilgili birbirinden farklı vecihler ortaya konulmuş ve bunlardan hangisinin tercih edildiği dilsel karinelere dayanarak açıklanmıştır. Ancak Kur'ân'ın anlaşılmasında önemli bir etkiye sahip olan bağlamın, i'râbın belirlenmesindeki rolü üzerinde yeteri kadar durulmamış ve bundan dolayı verilmek istenen mesajla uyuşmayan bazı i'râb vecihleri ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ilâhî hitabın içerdiği mesajların imkân nispetinde, Allah'ın muradına uygun olarak ortaya konulabilmesi, öncelikle tefsir edilen âyetlerin bağlamının göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Çünkü bağlam, Kur'ân'daki kelimelerin ve cümlelerin birbiriyle anlamsal irtibatının bir ifadesidir ki bu da âyetlerin muhtemel i'râb vecihlerinden doğru olanının tercih edilmesinde önemli bir karinedir. Bu durumun göz ardı edilmesi halinde, âyetlerin yanlış yorumlanması, ilâhî muradın tam olarak anlaşılması ve bunun neticesinde yanlış anlamların meydana gelmesi her zaman mümkündür. Çünkü Kur'ân nazmındaki kelimeler, cümleler hatta sûreler kendi aralarında çok güçlü anlamsal bir ilişkiye sahiptir. Bu da Kur'ân'ın doğru yorumlanmasında âyetlerin anlamsal bağlamının önemini ortaya koymaktadır.

Kuşkusuz bağlam, sadece i'râbın ortaya konulmasında etkin bir kıstas değildir. Aynı zamanda cümlenin önemli bir unsuru olan âmilin belirlenmesinde de etkin bir unsurdur. Kur'ân'ın doğru anlaşılmasında i'râbın tespitinde olduğu gibi âmilin belirlenmesinde de siyâk-sibâk ilişkisinin etraflıca araştırılması gerekmektedir. Aynı şekilde bağlam, konuşmacının maksadı, dilbilgisi kuralları, metinde gerçekleşen hazifler, takdim ve te'hirlere ile edatların ifade ettiği farklı anlamların tespit edilmesinde de göz önünde bulundurulması gereken belirleyici bir unsurdur.

Yukarıda ifade edilen tespitlerden de anlaşılacağı üzere klasik ve çağdaş tefsirler ile İ'râbü'l-Kur'ân eserlerinin, söz konusu doğrultuda incelenmesinin önemi anlaşılmaktadır. Bu sayede Kur'ân'ın muhatap kitleye evren, insan ve toplum ile ilgili vermek istediği mesaj daha net bir şekilde ortaya konulmuş olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDULVAHHÂB, Ramazan. *Fusûlün fî fikhî'l- 'Arabîyye*. 8. Baskı. Kahire: Mektebetu el-Hâncî, 1999.
- AHFES, Ebû Hasan Saîd b. Mes'ade. *Me'ânî'l-Kur'ân*. thk. Hudâ Mahmûd Karağa. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1999.
- ÂLÛSÎ, Ebû's-Senâ Şehâbeddîn Mahmûd b. Abdullâh b. Mahmûd. *Râhu'l-ma'ânî fî tefsîri'l-Ķur'ânî'l-'azîm ve's-seb'î'l-mesânî*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâle, 2015.
- BEYZÂVÎ, Nâsirüddîn Ebû Saîd Ebû Muhammed Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vil*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.
- CEMHÎ, Muhammed b. Selâm. *Tabakâtu fuhûli's-su'âra*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- CÛRCÂNÎ, Abdulkâhir. *Delâilü'l-i'câz*. thk. Muhammed Reşid Rıza. 3.Baskı. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2001.
- EBÛ'L-MEKÂRİM. Alî *el-Medhal ilâ Nahvi'l-Arabî*: Kahire: *Dâru'l-Garîb*, 2008.
- EBÛ MUHAMMED, Mekkî b. Ebû Talip el-Kaysî. *Müşkilü i'râbi'l-Kur'ân*. thk. Hatem Salih ed-Damîn. Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 1984.
- EBÛ HATİM ER-RÂZÎ, Ahmed b. Hamdân. *Kitabu'z-zîne fî'l-kelimâti'l-İslâmiyye el-Arabîyye*, thk. Hüseyin b. Feydullâh el-Hemedânî. San'a: Merkezu'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi el-Yemenî, 1994.
- ENBÂRÎ, Ebû'l-Berekât Kemâlüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ubeydillâh. *el-Beyân fî garibi i'râbi'l-Kur'ân*. Nşr. Abdulhamîd Taha. Kahire: el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-'Amme, 1980.
- ESED, Muhammed. *Kur'ân Mesajı*. trc. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2002.
- EBÛ ZEHRA, Muhammed Ahmed Mustafa. 10 Cilt. *Zehretü't-tefâsîr*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ts.
- EBÛ HAYYÂN, Ebû Abdillâh Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. *el-Bahru'l-muhît*. 8 Cilt. Riyât: Mektebetü'n-Nasr el-Hadîyse.
- DEMİRCİ, Muhsin. *Kur'ân'da Sosyal Gerçeklik*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008.
- FERRÂ, Ebû Zekeriyâ Yahya b Ziyâd. *Meânî'l-Kur'ân*. 4 Cilt. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1983.
- GÜVEN, Şahin. *Kur'ân'ın Anlaşılmasında ve Yorumlamasında Çok Anlamlılık*

- Sorunu*. İstanbul: Denge Yayınları, 2005.
- GÖKKIR, Necmettin. *Tefsir Usulünde "Lafız-Mana" İlişkinin Tespiti ve Bağlam Bilgisinin Önemi, Tarihten Günümüze Kur'ân İlimleri ve Tefsir Usulü*. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'ân ve Tefsir Akademisi, 2009.
- İBN ATİYYE, *el-Muharreru'l-vecîz fî tefsîri Kitâbillah'l-azîz*. thk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- İBN MANZÛR. *Lisânü'l-Arab*. thk. Emîn Muhammed Abdulvehhâb. 15 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arab, 1997.
- TAKİYYUDDİN EBU'L-HAYR, Mansûr b. Felâh el-Yemenî. *el-Muğnî fî'n-nahvi*. thk. Abdurrazak Abdurruhman. Bağdâd: Dâru's-Şuûni's-Sekâfiyyeti'l-Amme, 1999.
- İBN KAYYIM EL-CEVZİYYE, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed. *es-Sevâi'ku'l-mursele*. thk. Alî b. Muhammed er-Rahîl. 4 Cilt. Riyâd: Dâru'l-Asime.
- İBN CİNNÎ, Ebu'l-Feth Osman. *el-Hasâis*. thk. Muhammed Ali en-Neccâr. 3 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kutûbi'l-Mısriyye, 1952.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh el-Ensârî el-Mısrî. *Muğnî'l-lebîb an kutûbi'l-e'ârib*. thk. Muhammed Muhyeddin Abdulhamîd. 2. Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1996.
- İBN CÜZEY, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî. *et-Teshîl li ulûmi'l-tenzîl*. thk. Muhammed Sâlim Hâşim. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- İSÂVÎ, Yûsuf b. Halef. *İlmu ir'âbi'l-Kur'ân*. Riyâd: Dâru's-Semî'î, 2008.
- İSLAMOĞLU, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'ân*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2008.
- HALEBÎ, Ebü't-Tayyib Abdulvâhid b. Ali el-Luğavî. 3 Cilt. *Merâtibu'n-nahviyyîn*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. Kahire: Mektebetü Nahda, ts.
- HAMMÂSE, Abdullatîf Muhammed. *mine'l-i'câzi'l-Kur'ân'ıyyi ta'addüdü evcuhi'l-irâb fî'l-cümle*. Kahire: Mektebetü İmâm el-Buhârî, 2009.
- HADÎR, Muhammed Ahmed. *el-İrâbu ve'l-manâ fî'l-Kur'ân*. Kahire: Mektebetü'l-İncilü, 2001.
- KAYA, Mehmet, *İrâb Değerlendirmelerinin Kur'ân Anlaşılmasındaki Rolü*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2004.
- KAYA, Mehmet. "Farklı İrâb Değerlendirmelerinin Tefsire Etkisi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*13/252014

- KÂSİMÎ, Muhammed Cemâluddîn. *Mehâsinu'te'vîl*. 17 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- MUHTAR ÖMER, Ahmed. *el-Bahsu'l-luğavî inde'l-Arab*. 6.baskı. Kahire: Alemü'l-Kütüb, 1987.
- MUSENNÂ, Abdulfettâh Mahmud Mahmud. *es-Siyaku'l-Kur'ânî ve eseruhu fî't-tercihi'd-delâli*. Doktora Tezi, Câmi'atuYermûk, 2005.
- MUSTAFA, İbrahim. *İhyâu'n-nahv*. Mısır: Matbaatü Lecnetü't-Te'lif ve't-Tercüme ve'n-Neşr, 1937.
- MÜBÂREK, Muhammed. *İstikbâlü'n-nass inde'l- 'Arab*, Beyrut, el-Müessesetü'l-Arabiye, 1999.
- NEHHÂS, Ahmed b. Muhammed b. İsmail b. Yûnus. *İ'râbu'l-Kur'ân*. Beyrut: *Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, 1421.
- NIYSÂBÛRÎ, Nizâmuddîn Hasan b. Hüseyin. *Garâibü'l-Kur'ân ve reğâibu'l-Furkân*. thk. İbrahim Atve. 6 Cilt. Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bâbî, 1965.
- SEMÎN EL-HALEBÎ, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yûsuf b. Abdiddâim. *ed-Durru'l-masûn fî ulûmi'l- Kitâbi'l-meknûn*. thk. Ahmed Muhammed el-Harrât. 11 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1987.
- SEYYÎD HÂMÎD, Abdusselâm. *es-Şeklü ve'd-delâle*. Kahire: Dâru'l-Garîb, 2002.
- SÛYÛTÎ, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Mustafa Dîb el-Buğâ. 5.Baskı. 2 Cilt. Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, 2002.
- SEHLÎ, Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdulmelik. *Netâicu'l-fikr fî ilmi'n-nahv*. thk. Adil Ahmed Abdulmevcût ve Ali Muhammed Mu'avved. Beyrtu: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- SELMÎ, İzzuddin Abdulazîz b. Abdusselâm. *el-İmâm fî beyâni edilleti'l-ahkâm*. Beyrut: Dâru'l-Beşâir el-İslâmiyye, 1987.
- ŞERÎF ER-RADÎ, Muhammed b. Hasan el-İstirâbâdî. *Şerhu'r-radîyyi 'ale'l-Kâfiye*. 3 Cilt. Bingazî: Menşûrâtu Kân Yûnus, 1996.
- ŞEVKÂNÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî: *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*. thk. Abdurrahman Amire. 2. Baskı. 5 Cilt. Kahire: Dâru'l-Vefâ, 1997
- ŞİMŞEK, Ümit Açıklamalı *Kur'ân-ı Kerîm Meali*. İstanbul: Zafer Yayınları, 2005.
- TABERSÎ, Ebû Alî Fadl b. Hasan b. Fadl. *Mecme''l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. thk.

- İbrahim Şemşuddin. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- TENNUHÎ, Muhammed Alî. *Keşşâfu istilâhâti'l-funûn ve'l-ulûm*. thk. Refûku'l-Acem. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996.
- TEMMÂM, Hassan. *el-Luğatu'l-Arabiyye: Manâhâ ve mebnâhâ*. Mağrib, Dâru's-Sekâfe, 1994, 181.
- TÛSÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî. *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Habîb Kasîr el-Amilî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, ts.
- TABÂTÂBÂÎ, Muhammed Hüseyin. *el-Mizân fî tefsîri'l-Kur'ân*. 20 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l- A'lemî, 1998.
- UKBERÎ, Ebû'l-Bekâ Muhibbuddin Abdullah. Hüseyin b. Abdullah. *et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'ân*. B.y: Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye. ts.
- ÛLGEN, Emrullah. *Kur'ân'ın Yorumlanmasında İrâbın Rolü*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2015.
- YAZIR, M. Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili Meali*. İstanbul: Akçay Yayınları, 2006.
- YAKÛT, Ahmed Süleyman. *Zâhîretü'l-i'râb fî'n-nahvi'l-Arabi ve Tatbikuhâ fî'l-Kur'ân-i'l-Kerim*. İskenderiyye: Dâru'l-Marife, 1994.
- ZEMAŞERÎ, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvil fî vüçûhi't-te'vil*. thk. Muhammed Abdusselâm Şâhin. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2015.
- ZERKEŞÎ, Bedreddin b. Muhammed b. Abdullah. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ. 4. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2001.
- ZECCÂC, Ebû İshak İbrahim b. es-Seriyyî. *Maânî'l-Kur'ân ve i'râbüh*. thk. Abdulcelîl Abduh Şiblî. 5 Cilt. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1988.

THE RELATIONSHIP BETWEEN I'RAB AND CONTEXT IN THE INTERPRETATION OF THE QUR'AN

© Adil BOR^a

Extended Abstract

Al-Qur'an al-Karim, embodying humanitarian and moral values [in it], promises an earthly life where justice, law and trust prevails and also an eternal felicity after death. However, in order for these to transpire, one must gain insight into Al-Qur'an al-Karim and live out the moral and humanitarian values it includes. To this respect, the authentic interpretation of Al-Qur'an al-Karim since the sahabah (companions of the Prophet) generation has always been a topic of discussion. In the first place, harakat (short vowel marks) were used in an attempt to prevent the misinterpretation of the Qur'an without harakat. The fact that the sahabah were witnesses to the revelation and resolved any problems they encountered by consulting personally with the Prophet bestows a privilege upon them. This is evidenced by the behaviour of Hisam ibn Hakim and Omar, who, having discussed about the style of recitation of the Qur'an, informed the Prophet of the situation without any delay, whereupon the Prophet listened to his companions and heralded that both of them were correct in their method of recitation.

Being aware of the personal and social significance of the authentic interpretation of al-Qur'an al-Karim, immediately in the aftermath of the sahabah generation, Muslims carried out important works in the matter of establishing a connection between Qur'an and social life. Initially, in addition to the compilation and preservation of all narrations and parables related to the interpretation of the Qur'an, these Muslims composed crucial works on the subject of identifying the sarf (grammar), nahw (syntax) and balagha (rhetoric), I'rab al-Qur'an and lexical meaning of the words related to the

^a PhD., Presidency of Religious Affairs, adilbor@hotmail.com

linguistic structure of the Qur'an. As of the second century of the Hegira in particular, they composed a new genre of exegesis called I'rab al-Qur'an. Although several versions of I'rab related to the words and sentences in the Qur'an are included in these works, no stance is taken regarding which version should be preferred. This situation gives rise to confusions about the understanding of the Qur'an. The natural question that arises, then, is how to solve this problem. In this case, confusion regarding I'rab can be eliminated by setting forth primarily the I'rab of the words in the sentence and the linguistic and moral evidence that applies to the identification of the operator ('amil) constituting this I'rab. Although there is usually much attention paid to these issues in I'rab books and exegeses, not much emphasis has been put on contextual evidence, which plays a bigger role in identifying the operator and I'rab.

The context serves as an important indicator in interpreting and identifying the i'rab of the verses where multiple i'rab versions are grammatically possible. This is because the context clarifies the semantic relation between the words and sentences of the Qur'an and thus is an important road map in identifying the correct one among the different potential versions of i'rab. As a matter of fact, al-Qur'an al-Karim is a divine address formed by means of a new syntax and new meanings assigned to the words that already existed among its first audience. In this new syntax, the words, sentences and surahs in the Quranic language are associated with one another within a semantic framework. For this reason, the cultural context should also be taken into consideration along with the intratextual and extratextual context of the verses while interpreting the Qur'an. Otherwise, this might give rise to an erroneous choice of i'rab and thus result in the misinterpretation of the verses. Besides, the context is not only effective in the choice of the correct i'rab but also has an important role in identifying the operator (amil), a crucial element of the sentence. Therefore, the relation between the operator and context must be thoroughly analysed for the authentic interpretation of al-Qur'an al-Karim. This also shows the extent of the relationships between i'rab, context, meaning and purpose. In fact, the danger of misunderstanding the Qur'an would always be present in case one of these is overlooked. However, the thing that must be taken into account in this respect is that the i'rab preferred and thus the interpretation that results should be objective and never be influenced by a particular sect or temperament because approaching the Qur'an with prejudices related to one's belief and sect may not be a guide to a correct i'rab and accordingly to a correct interpretation. Observing that sometimes I'rab is assigned with the purpose of confirming

or providing evidence for the truth of a particular sect's view regarding a faith- or fiqh-related issue, Ibn Qayyim (ö.751/1350), says the following in this respect: "All communities strive to interpret the Qur'an in accordance with their own sect and understandings. The Mu'tazilah assign meanings to Qur'an according to their understanding, the Jahmiyya according to their judgment, and the Qadiriyya and the Shia according to their faith criteria, and thus all use the Qur'an to voice their own understandings."

However, it should be immediately noted that it is not enough to take into consideration merely the context of the verses in order to correctly identify the i'rab of any verse and thus interpret these verses correctly. In addition to the context; the intention of the speaker, having a grasp of whether the prepositions used in the sentence are meant to have a real or figurative meaning, the eliminations (hazf) occurring in the sentence and the linguistic rules forming the foundation of the sentence need to be taken into consideration. Especially the eliminations (hazf) attribute a different meaning to the sentence and are an important indicator manifesting the Ijaz ul Qur'an (Inimitability of Qur'an). Therefore, unless analysed thoroughly, it might become a challenge to interpret Qur'an accurately.

In conclusion, all of these are efforts aimed at revealing the will of Allah properly. For this reason, before starting to identify the i'rab of any verse, special attention must be paid to considering whether it would be in accordance with the will of Allah. Otherwise, the risk of misinterpreting the verses always remains. For instance, Zeccâc (ö. 311/923) claims that the phrase *أَوْ أَنْ تَفْعَلَ* in the verse *قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا* meaning "Median people: O Shu'ayb, does your prayer command you that we should leave what our fathers worship or not do with our wealth what we please? (Hud, 11/ 87) may refer to the phrase *أَنْتَتْرُكَ*. Were this i'rab to be preferred, the meaning of the verse would be "O Shu'ayb, does your prayer command you that we should worship what our fathers did and do with our wealth what we please?", which is not in accordance with the context of the verse at all. This is because the context of this verse is about avoiding injustices in trade, which explains the reaction of the tribe of Prophet Shu'ayb. This, in turn, demonstrates that Zeccâc did not give thorough consideration to the will of Allah in identifying the i'rab of this verse.

Keywords: Tafsir, the Quran, I'rab, Context, Intent.

